

הפולמוס על ה'התעמלות' '

מבין הפרשיות המרובות שעוררו מחלוקת בין מתנגדי הרב קוק להולכים בדרכו, בולטת פרשה אחת במיוחד, והיא מאמרו של הרב זצ"ל בשבת ההתעמלות בספר 'אורות' (אורות התחיה, לד). מאמר זה עורר הדים רבים בארץ ובחו"ל ורבים מצאו במאמר זה בקעה להתגדר בה, והיא הפכה לעלילה כנגד הרב זצ"ל. נעתיק תחילה את המאמר ככתבו וכלשונו:

ההתעמלות, שצעירי ישראל עוסקים בה בארץ ישראל לחזק את גופם בשביל להיות בנים אמיצי כח לאומה, היא משכללת את הכח הרוחני של הצדיקים העליונים, העוסקים ביחודים של שמות הקדושים, להרבות הבלטת האור האלקי בעולם, ואין גילוי אור אחד עומד בלא חברו כלל. "ויעש דוד שם", "ודוד עשה משפט וצדקה לכל עמו", - "ויואב בן צרויה על הצבא", ו"לא נענש אבנר אלא מפני שעשה דמן של נערים שחוק". אבל שיצחקו הנערים לחזק כוחם ורוחם בשביל גבורת האומה בכללה, עבודת הקודש הזו מעלה את השכינה מעלה מעלה כעלייתה ע"י שירות ותשבחות שאמר דוד מלך ישראל בספר תהילים, אלא שע"י הכוונות העליונות עולה הנשמה הפנימית, וע"י המעשים המאמצים את גוף היחידים לשם הכלל עולה הרוחניות החיצונית. ושניהם כאחד משכללים את סדרי הקדושות כולם, בהבלטת אפיה של האומה

בפרשה הקטנה שכל גופי תורה תלויים בה: בכל דרכיך דעהו.

ואל יפלא אם יש חסרונות במהלך החיים של העוסקים באמוץ הגופני ובכל החזוקים הארציים שבישראל, כי אפילו הופעת רוח הקודש צריכה ברור מתערובות צחצוחי הטומאה שמתערבים בה, והיא הולכת ומטהרת, מתקדשת ומתבררת, פודה את עצמה מגלותה, עד שבאה לכלל דרך צדיקים ואור נוגה הולך ואור עד נכון היום.

הירחון 'בית ועד לחכמים' שיצא בעיר סטאמר שברומניה (בית ועד לחכמים, שנה שביעית, חוברת ג. בעריכת י"ש פאלאק), פרסם את הפסקה בצירוף דברי פרשנות שנתנם בסוגריים (מודגש), וכך כתב:

זה לשונו המגואל שם: "ההתעמלות (ענין שחוק של זכרים ונקבות יחדו, ביחוד שחוק כדור רגל) שצעירי ישראל עוסקים בה בארץ ישראל לחזק את גופם בשביל להיות בנים אמיצי כח לאומה, היא משכללת את הכח הרוחני של הצדיקים העליונים, העוסקים ביחודים של שמות הקדושים, להרבות הבלטת האור האלקי בעולם, ואין גילוי אור אחד עומד בלא חברו כלל. "ויעש דוד שם", "ודוד עשה משפט וצדקה לכל עמו", - "ויואב בן צרויה על הצבא", ו"לא נענש אבנר אלא מפני שעשה דמן של נערים שחוק". אבל שיצחקו הנערים לחזק כוחם ורוחם בשביל גבורת האומה בכללה, עבודת הקודש הזו (שחוק כדורגל המשחקים בשבת קדש בחוצות ירושלים) מעלה את השכינה מעלה מעלה כעלייתה ע"י שירות ותשבחות שאמר דוד מלך ישראל בספר תהילים.

ובהמשך דבריו כתב:

ראו מה שרוצה האיש הזה לעשות מירושלים! להדריך תינוקות של בית רבן, אשר בשבילם העולם קיים, בשחוק כדורגל, בצהלת החיים!

עיתון זה גם מצא את הסיבה לתחלואיה של ירושלים:

אנו מוצאים משום כך חובה להביע את תמהוננו ברבים, ולתת

להדברים את הפרסום האפשרי, למען ידע העולם החרדי בשלמי הרעה הזאת, מיהו האחראי העיקרי, ומה היא הסיבה הראשונה לכל סבל הנפש ויסורי הנשמה שירושלים סובלת בשנים האחרונות.

האם נשמע בעולם רב בישראל יהלל את עבודת ההתעמלות, תערובת בחורים ובתולות, פריצות והפקרות, יחזק ידי עוברי עבירה המרגילים את ההוללות והשחוק בחיים היהודיים, והמכניסים את התרבות היוונית לכל פרטיה בהיכל ה'.

והוסיף עוד, בצנייות:

בואו ונחזיק טובה לרב זה, שבכל אהבתו לספורט הכריע את הכף לצד קדושת השבת והגיד: "אבל לא בשבת"...

אף בירושלים פורסמה "אזהרה חמורה מאת רבותינו הגאונים שליט"א ראשי אלפי ישראל בעיה"ק תוכב"א", והיא אזהרה נגד ההליכה למשחקי הכדורגל. "בכח תוה"ק הננו אוסרים איסור גמור וחמור על כל אדם מישראל ללכת לראות משחק זה של כדורגל". וכרמז לדבריו של הרב זצ"ל כתבו, "בעוה"ר נמצאים תועים החושבים שתעתועים כאלה נחוצים לנו לבנין האומה וארצה", רמז ברור לדברי הרב במאמר הנ"ל בספר אורות.

אישיות נוספת שנשאבה למערבולת זו היה האדמו"ר מגור בעל האמרי אמת, שהגיע לארץ וביקר כמה פעמים בביתו של הרב קוק ושוחח עמו גם על כתביו. במכתב שכתב בהיותו על האניה בחזרתו לפולין (דגלנו תרפ"א, חוברת ח) כתב לחסידיו על דבר הביקור, ועודד אותם לרכוש אדמות בא"י, וכתב שאולי ע"ז רמזו חז"ל כשאמרו שהרוצה לשמר ממונו ישקיע שלישי בקרקע, היינו שלישי בקרקע של א"י:

וכדי לקשט את עצמי מקודם, עשיתי מיד עם החבורה שבאתי עמה ואיזה מיקירי ירושלים, השתתפות על יסוד חברת מניות, וקנינו בעיר יפו חלקת אדמה כעשרים אלף אמה, לבנות שמה בניינים וחנויות, ובמשך שנה יגמרו הבניינים.

בהמשך דבריו הוא כותב על יחסו אל הרב קוק:

והנה בחו"ל היה מושג וציור אחר ממה שהוא באמת, כי על פי הידיעות היה נחשב הרה"ג הרא"ק שי' כאילו היה רב נאור ורודף שלמונים, ויצאו נגדו בחרמות וגידופים. גם מערכות ה'יוד' ו'הדרך' הביא לפעמים מידיעות אלו שיצאו מצד אחד. ואולם לא זו הדרך לשמוע רק מצד אחד יהיה מי שיהיה. והרה"ג ר' אברהם קוק שיח', הוא איש אשכולות בתורה, ומדות תרומיות. גם רבים אומרים כי הוא שונא בצע. אולם אהבתו לציון עוברת כל גבול, ואמר על טמא טהור ומראה לו פנים, כאותו שאמרו חז"ל בפ"ק דעירובין על מי שלא היה בדורו כמותו, ומטעם זה לא נקבע הלכה כמותו. ומזה באו דברים הזרים בחיבוריו והרבה התווכחו עמו, כי אם כוונתו רצוי, אבל מעשיו?

על התיאור של הרב קוק זצ"ל 'איש אשכולות', שאלו לימים חסיד אחד, והרי נאמר שמאז שחרב בית המקדש בטלו אנשי אשכולות? ותשובתו של האדמו"ר היתה כדרכו, בקצירת האומר: "עיינ תוס' ב"מ ד"ה זכוכית לבנה". שם שאלו תוספות (כט ע"ב), איך אמרו בגמרא שהרוצה לאבד ממונו ישתמש בכלים מזכוכית לבנה, והרי כבר נאמר שמאז שחרב בית המקדש בטלה זכוכית לבנה? תירצו תוס' שלא בטלה לגמרי, אלא שאינה במצוי.

על ביקורו של האדמו"ר מגור בביתו של הרב קוק דיווח העיתון הנ"ל (תמוז-אב תרפ"ז), וז"ל:

בקורו של האדמו"ר מגור אצל הרב קוק עוררה התרגשות עצומה מצד כל המפלגות החרדים בעיה"ק ירושלים. ונפוצו בדפוס מאות מחאות פומביות נגד המעשה המבהילה הזאת. המחאה היותר עזה ערך הרב הקנאי, הלוחם מלחמת ה', מו"ה מאיר העללער (סעמניצער). נתנים אנו בזה לקהל קוראינו את המחאה שנשלחה לידינו מירושלם. תדבר היא בעצמה:

"ב"ה, במקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב - המסביר פנים לרשע הרי זה ממרגיזי אל! אברהם-אברהם לגזירה שוה! (שמם)

של הרב קוק ושל הרבי מגור – אברהם) לא לחינם הלך הזרזיר... אצל העורב... אלא מפני שהיא מינו"ת! יום ד' לסדר הבדלו מתוך העדה הזאת שנת תרפ"ז. התחלה: הכסף יענה את הכל. האחראי מאיר העללער".

הרבי מגור תבע להחרים את הר"מ סמניצר בשביל דבריו החריפים אשר הטיח נגדו, אולם הביד"צ האשכנזי של הכולל האונגרי ובראשם כ"ק הגאון הקדוש, מרא דארעא דישראל, מרן יוסף חיים זאננעפעלד הי"ו, ביררו, כי עפ"י ההלכה אין רשות לנדות בשביל זה. רבנו הר"ח זאננעפעלד ואתו עמו הגאון המפורסם, הצדיק מו"ה משה יוסף האפפמאנן מפאפא ועמהם כל חברי הבד"צ האשכנזי הלכו לבקר בהיכל כ"ק האדמו"ר מגור ולא אבה לתת לדרוך את סף ביתו.

בסיום הכתבה הוסיף עורך העיתון דברים שכאילו אמר הרב קוק בפתחת האוניברסיטה העברית בהר הצופים, דברים שגם הם עוררו תסיסה גדולה, וכך כתב:

יודע הוא האדמו"ר מגור, שקוק הוא דורס ומטיל ארס ושורף נפשות מישראל בספריו המלאים מינות והפקרות. בספריו הוא נותן יד לפושעים ולפורקים, המחללים כל קדש בפרהסיא, המכוונים לשם אליל תפארתם והפקרותם ליסוד הפצת המינות וההפקרות בנו בירושלים מרכז לכפירה, תחת המסווה של 'אוניברסיטה', אשר באמת היא בנין של מסיתים (מסיונרים). יסוד בתוכה 'ספריה' של ספרים מסיונרים. ועל האוניברסיטה הזאת אמר הרב הראשי בעת חגיגת הפתיחה: "כי מציון תצא תורה".

כל הקורא את דברי הרב זצ"ל באותו מעמד של פתיחת האוניברסיטה (חזון הגאולה עמ' רסה-רעא), רואה בעליל כמה עזות מצח יש בשימת דברים כאלה בפיו של הרב. הרב אמר בסיום הרצאתו, שהאוניברסיטה תתפוס מקום נכבד בחיי התרבות של עם ישראל רק אם יהיו לנו ישיבות גדולות ואיתנות, שיאירו באורה של תורה בכל מקצועות היהדות. וסיים דבריו בברכה:

ונזכה לראות בבנין בית קדשנו ותפארתנו אשר אליו ינהרו כל

הגויים לקחת תורה מציון ודבר ה' מירושלים, אמן.
הרי שדבריו על הנהירה לציון לא היתה כמובן לאוניברסיטה, אלא
לביהמ"ק שיבנה במהרה.
הרב יוסף משאש זצ"ל, מגדולי רבני מרוקו (ולמים רב העיר חיפה), פנה
לרב קוק ובקשו שיבהיר את דבריו שנראו לו מזעזעים. ואכן, הרב כתב
במכתב תשובתו (אוצרות הראי"ה, מהד' תשס"ב, ח"א עמ' 474-473) את אשר דיבר
שם, והבהיר:

על הישיבות הקדושות אמרתי יקוים 'כי מציון תצא תורה', וכן
הדברים מפורשים בדברי אשר דברתי אז קבל עם לפני כל השרים
הגדולים שבאו לחגיגה, וכל הקהל הגדול של אלפי איש, מקצה
ארץ הקודש ומארצות הגולה, ואיך יוכלו אנשי זדון להפוך דברי
אלקים חיים באופן כ"כ מלא רשע וסכל.

להלן חלק ממכתבו של הרב משאש לעורך העיתון, לאחר שקיבל את
תשובת הרב (אוצר המכתבים ח"ב, עמ' מב):

למעלת הרה"ג כמה"ר יוסף שמעון פאללאק ישצ"ו. עורך הירחון
'בית ועד לחכמים', שלום.

אדון יקר! לא אכחד תחת לשוני כי מירח כסלו שעבר משנתי
זאת, אשר הגיעני ירחונו הנז' וראיתי בראש נגעו, נגע צרעת
ממארת של לשון הרע, ועביט של שופכין אשר שפכו אנשי לצון
בלשון מדברת גדולות, ברעש נורא ואיום, על גאון ישראל, מהר"ר
אברהם יצחק הכהן קוק ישצ"ו, מלך בירושלים, עגמה עלי מאד
נפשי, ואף אשר ידעתי, כי רק רוח עושים של הקנאה
והשנאה מדברת מתוך גרונם, עכ"ז אמרתי,
אולי שמך דבר נמצא בו, ולא אחרתי לעשות
דבר, עד אשר שלחתי לו מכתב ארוך, דברים
היוצאים מן הלב... והדר"ג בענותו השיב תשובה ניצחת
על כל פרטי הדברים, והראה בעליל, כי זך ונקי וטהור הוא מכל
אשר נכתב עליו בירחונכם הנ"ל. ובכן! לא על הדוברים
על צדיק עתק תלונתי, כי בני קרח לא מתו,

רק בכל דור ודור קמים קרחים, חדשים לבקרים, אשר יקרחו קרחה בראשם, ופאת זקנם אשר הם הדרת פנים של כל ישראל יגלחו בתער לשונם הרע, וכזאבי ערב, ודוב אורב, מתחפשים ומתכסים בעורות כבשים תמימים של חרדים קנאים נלהבים, וחקידרך ארץ אשר קדמה לתורה אינם אוהבים.

תלונתי גדולה על כבודו, אשר טנף והבאיש והשחית את ביתו (בית ועד לחכמים – שם הירחון), בהכניסו לתוכו עציץ של בית הכסא, אשר ריחו נודף ריח רע חזק מאד של ליסנא בישא כשל המן הרע, והוסיף על חטא פשע להניחו על פתח ביתו בדף הראשון, אשר כל הנכנס נתקל בו, ומטנף עצמו בסרחונו וזוהמתו וחלאתו, אשר על זה היה ראוי לכבודו, לשנות שם ירחונו, בירח כסליו הנ"ל, לשם בית כסא שאינו של כבוד, דכך נאה לו על הדברים הרעים אשר באו שעריו, אוי מה היה לנו בדור הרע הזה! ואך זאת נחמתנו, במאמר התנא הקדוש, בעקבות משיח חוצפא יסגא, פני הדור כפני הכלב, נערים פני זקנים ילבינו, ה' יאמר די לצרותינו, ויסיר לב האבן מבשרנו, ונדעה נרדפה רק האמת והשולם אמן. אני היו"ם ס"ט.

נחזור לענייננו. כאמור, נושא המאמר שהתפרסם בעתון 'בית ועד לחכמים' היה ההתעמלות. בענין זה התווכח אדמו"ר מגור עם הרב. הרב הראה להם מקור לדבריו במורה נבוכים, ועל כך העיר האדמו"ר מגור: "גם מורה נבוכים אין אנו לומדים" (שבחי הראי"ה, עמ' קפו).

וז"ל הרמב"ם שם (ג, כה):

כי יש דברים רבים, הם הכרחיים או תועלתם גדולה אצל אחדים, ואצל אחרים אין להם צורך כלל, כהתעמלות הגוף לכל שינוי מיניהן, שהם הכרחיים להתמדת הבריאות, כפי שראוי אצל מי שיודע מלאכת הרפואה... כגון המשחק בכדור, וההאבקות ועימול הידים ועצירת הנשימה... יהיו אצל אנשים סכלים 'מעשה שחוק', ואצל החכמים אינן שחוק...

חכמי ישראל שבאותו הדור נתנו דעתם לבאר את דברי הרב זצ"ל. בראשם תלמידו המובהק הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל. במענה לשאלתו של אייזיק בן טובים שכתב לו:

כשבא לידי ספר אורות של רבינו הכהן הגדול איש האשכולות, פאר דורנו, רבי אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א, ובעייני בו בשום צד, מצאתי בפרקים אחדים מבטאים ורעיונות בקיצור, הנותנים מקום לבקורת, וביחוד פרק לד באורות התחיה. ואף כי תליתי את הספקות האלו בי בעצמי, לקוצר המשיג ועומק המושג, בכל זאת מאהבתי שאני אוהב את איש המופת, ומשמחתי שאני שמח בו ושותה בצמא את כל דבריו היוצאים מפה קדוש מפיק מרגליות ופנינים, לא אביתי להשאיר בלבי שאלות בלי פתרון, וחפצתי לפנות לרבנו. אך כאשר לא היה אז בירושלים ולא ידעתי יום שובו ולא יכולתי להבליג על חפץ ליבי, לברר וללבן הדברים, פניתי בזה לאחד ממקורביו אשר הודו עליו, הרב רבי יעקב משה חרל"פ שליט"א, ונתכבדתי ממנו בתשובה ארוכה, דברים יקרים ונשגבים היוצאים מתוך תוכה של נשמתו הטהורה, שהניחו את דעתי...

דבריו של הרב חרל"פ זצ"ל יצאו לאור בחוברת בשם 'טובים מאורות', ונדפסו בחלק מספרו 'מי מרום' חלק ו - מעייני הישועה. לאחר הקדמה ארוכה הוא כותב:

המהלך הנשגב הזה, לגלות מה שבפנים, מפני שזה מרפא את מה שבחוץ, היא ג"כ המגמה של פרק לד באורות התחיה. מי לא יודע את גודל הצורך וההכרח של הגבורה, גם הגופנית, להגעת הנבואה וענפיה. "אין הנבואה שורה אלא על גבור חכם עניו ועשיר". ואנו שהננו קרואים להתעתד בהכשרה נכונה לידי מדרגת רוח"ק וגילוי אליהו, אשר הננו מצפים תמיד בכל עת לקראת הופעתו בכל בחינות גילוי, "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם", הננו נדרשים להיות שלמים בכל התנאים, אחד מהם לא יחסר.

נפלאת היא אמנם עבודת הקודש של מייחדי היחודים בעת וודים... אבל גם תנאי הגבורה א"א שיחסר כדי להכשיר את גופנו

הנדכא והחלוש, שישוב לאיתנותו והיות גבור ורענן ודי אמיץ לקבל את רוח הקודש... ולשחררו מקללת התוכחה שנתקיימה בגלות, "ונתן ה' לך לב רגז וכליון עיניים ודאבון נפש, והיו חייך תלואים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיירך".

ואע"פ שהמעשים נראים חיצוניים, משוללים מגמה רוחנית, מ"מ "אנו רשאים להבין ממה שהוא מבחוץ את המגמה שבחפץ הפנימי של התעמולה להעמיד בנים אמיצים לאומה, שמכיון שבא גם מצד התמסרות לכלל ישראל, היא מסמנת לנו את עוז הגבורה, גבורת הקדש של בשר ורוח". וכל זה בא לבסס את בית ישראל על אדמת קדשו, וזה מעין היחודים העליונים של הצדיקים בפעולתם הרוחנית.

וכך ביאר גם הרב צבי קפלן (בנו של ר' אברהם קפלן, בעל 'בעקבות היראה', שהיה מהעילויים של ישיבת סלבודקה), ש"הראי"ה דאג מחמת תכונת הפחדנות של בני דורו, מורך רוח וסלידה מכל עוז חיים". וכדברי הרב קוק:

הגלות לא היתה יכולה להוציא אל הפועל טיפוסים שלמים, לא המון גיבור, כי הלא מקול עלה נדף מוכרח הוא להיות נרעד... כעת כבר הקיץ הקץ, ביאה שלישית החלה (אורות, עמ' עג).

והרחיב הרב צבי קפלן:

יותר מידי נזדהו בתקופה האחרונה בתודעתם של בני אדם דתיות עם חולשה. בדרגה נמוכה מזהים את הדתיות עם חולשת הגוף, וקצת למעלה מזה עם חולשת הרוח, עם אי ההעזה הנפשית המחשבתית. הדתיות מצטיירת בעיני רבים כענינים של חלושי אופי, שאינם יכולים לסמוך על עצמם, והם זקוקים להתרפקות על מי שלמעלה מהם. ורבים גם המטיפים לדתיות, המבססים אותה על חולשת האדם, הבאים להראות לאדם מה דל הוא, מה אפס הוא ואין הוא, ומה טועה ומשלה הוא את עצמו בשוא כשהוא סומך על כוחו ובטוח בגבורתו (בשיפולי גלימתו עמ' 22).

כך הסביר הרב זצ"ל את החילוק בין החיים בגלות לאלו שבא"י:

הקדושה שבטבע היא קדושת א"י, והשכינה שירדה בגלות עם ישראל הוא הכשרון להעמיד קדושה בניגוד לטבע, אבל הקדושה הלוחמת נגד הטבע אינה קדושה שלימה...

ההתגברות הרוחנית העליונה מחזקת את התכנים המעשיים ומגברת את ההתענינות בעולם ובחיים וכל אשר בהם. רק בזמן החורבן, וקרוב לו, שהחיל הישראלי נעתק מאדמתו והוצרך להכיר את תעודתו רק במעמדו הרוחני המופשט, הושרשה ביחידים הדרכה לפרישות מחיי שעה בשביל חיי עולם, וגם ע"ז יצאה מחאה שמימית. אבל כאשר הגיע התור של בנין האומה בארצה, והצורך המעשי של הסידורים המדיניים והחברתיים נעשה חלק מתכנית פעלי הכלל, הרי הם גופי תורה, וכל מה שיתרחבו הגורמים המעשיים ויתבססו יותר יפעל הרוח המלא קדושה וחיי אמת על העולם ועל החיים, ואור ישראל יאיר פני תבל בכליל יפעתו (אורות, עמ' ז).

דברי הרב מזכירים את שפירש רש"י את ענין הנשמה יתירה שמופיעה בשבת. היה מקום לפרש שבשבת באה נשמה יתרה וגורמת להתעסקות יתרה בעניני הרוח. אך רש"י (ביצה טז ע"א) כתב:

"נשמה יתרה - רוחב לב למנוחה ולשמחה, ולהיות פתוח לרוחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו".

בימי החול, כשהנשמה מצומצמת, צריכה האכילה להיות במידה מצומצמת אף היא, אחרת נפש האדם קצה באוכל יתר. אך כשהנשמה יתרה, גם הבסיס החמרי רחב יותר, ואין הנשמה קצה כשאוכל יותר מימי החול.

בזמן החורבן והגלות, פרוש מחיי חומר, וכדברי בעל חובת הלבבות (שער הפרישות, ב): "כל אשר נוסף העולם ישוב, נוסף שכלם חרבן". על כן, הפרישות הייתה מגמתם של חלק ניכר מבני האומה:

ישראל בגולה עזב את דאגתו מכל ענייני החול, מצד כללות האומה. שם את עיניו ולבו רק בשמים ממעל. לבו לא הלך עוד להרבות חיל, רכב וסוס, ככל גוי על ממלכתו. ובכלל לא היה

עוד לכלל האומה שום עסק חומרי. יחד עם זה חדל לעגב אל כל תזנוני הגויים הרבים, ורוח ה' החל לפעמו להשכיל אל ערך האדם ומעלת נשמתו, וכן להוקיר ביחוד את ערכה הרוחני של האומה ויתרונה האלקי. התורה נתחבבה עליו מזהב ומפז כבימי נעוריו הטובים. על קדושת האמונה והמצוות יצא להורג בשמחה ובטוב לבב (הקדמה לשבת הארץ).

לכן נתן רשב"י עיניו במי שעסק בחרישה ובזריעה, ואמר: "מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה?!", וכל מקום שנתנו עיניהם מיד נשרף. אך על זאת הייתה מחאה שמימית - "יצאה בת קול ואמרה להם: להחריב עולמי יצאתם?! חזרו למערכתכם!" (שבת לג ע"ב).

אך כשהגיע זמן הגאולה, הטיפול בגוף הפרטי והלאומי הפכו להיות גופי תורה, וכדברי החתם סופר (סוכה לו ע"א) שבא"י כל התעסקות בישוב הארץ היא מצוה. וז"ל:

"ר' ישמעאל נמי לא אמר מקרא ואספת דגנך אלא בארץ ישראל ורוב ישראל שרויין, שהעבודה גופא מצוה משום ישוב א"י ולהוציא פירותיה הקדושים. וע"ז צוותה התורה 'ואספת דגנך', וכוועז זורה גורן השעורים בלילה משום מצוה. וכאילו תאמר: לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה, ה"נ לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה, ואפשר אפילו שאר אומניות שיש בהם ישוב העולם, הכל בכלל מצוה. אבל כשאנו מפוזרים בעו"ה בין אומה"ע, וכל שירבה העולם ישוב, מוסיף עבודת ה' חורבן, מודה ר' ישמעאל לרשב"י" (חידושי חת"ס סוכה לו ע"א, ד"ה דומה לכושיו). ועל הדרך הזאת כתב הרב:

גדולה היא תביעתנו הגופנית, גוף בריא אנו צריכים, התעסקנו הרבה בנפשיות, שכחנו את קדושת הגוף, זנחנו את הבריאות והגבורה הגופנית, שכחנו שיש לנו בשר קודש לא פחות ממה שיש לנו רוח הקודש... כל תשובתנו תעלה בידינו רק אם תהיה, עם כל הוד רוחניותה, גם תשובה גשמית, יוצרת דם בריא, בשר בריא, גופים טובים ואיתנים, רוח לוחט זורח על גבי שרירים חזקים, ובגבורת הבשר המקודש תאיר הנשמה שנתחלשה, זכר לתחיית המתים הגופנית (אורות, עמ' פ).

בארץ ישראל אפשר להשיג איך שהבשר של הגוף הישראלי הוא קדוש ממש כקדושת הנשמה, ואין צורך כ"כ להרגיז את הגוף ממנוחתו הטבעית, כי אם להעלותו ולהטעימו טעם האמת של חיי הקודש השופעים מקדושת הארץ, הספוגים באוירה המחכים של ארץ ישראל (שם, עמ' קעא).

בזה הסביר הרב את החילוק שבין ישראל לאומות העולם, המולים והערלים:

אות ה' אות ברית הוא, קדושת הגוף בברית בשר ממש... אומות העולם אינם יכולים להשיג איך נעשה הבשר מקודש, איך נעשו התפקידים הגשמיים בעצמם אידיאליים. הערלה מעכבת. יוכל השכל לשוט, להקיף, אבל לחדור לעומק הבשר, לעדן את הרצון היסודי שיהיו ערכיו ערכים מלאים קושט אמת וצדק, זה אי אפשר כי אם בעצת ה' הבאה על נחלת עולמים אשר לו, ישראל עם קרובו, זרע אברהם אוהבו, כרות ברית קודש, אשר מהם התעלה בחיר האנושי וכו'. (שם, עמ' קע)

כשעם הקודש יהיה בריא וחזק בגופו, תתגדר ותתחזק הקדושה בעולם. כשילדי ישראל יהיו חזקים, בריאים ומוצקים, יהיה אויר העולם קדוש וטהור. כל תוכן גשמי של צדיקים מעלה את העולם כולו ברוחניותו... כל דבר גשמי ישראלי הוא מוכן לקדושה ואצילות עליונה, פיתוח אומץ הגופני שבישראל יוציא מן הכח אל הפועל אימוצי נשמה נפלאים, ואורה העליון של תורה ימצא את הבסיס האיתן הראוי לו, ויקומו לנו מאורי עולם אנשי רוח אלקים, כבירי כח שרים עם אלהים ועם אנשים ויכולים להם.

באמת, חסרון רוח הקודש בישראל, הוא לא חסרון שלימות כי אם מום ומחלה, ובארץ ישראל היא מחלה מכאבת, שהיא מוכרחת להירפא 'כי אני ה' רופאך' (שם עמ' קעא).

הרי לנו שבארץ ישראל ישנה חשיבות מרובה לחיזוק הגוף. במקום אחר הסביר הרב, שכל התעסקות פרטית חמרית צריכה לשמש מדרגה לקשר עם הכלל:

החוט החורז בכל דרכי התורה הוא קשר הכלל אל הפרטים במה שהפרטים מוצאים את אשרם בתוך הכלל הגדול. על כן בהיות האכילה יכולה להשפיל את האדם אל גסות חושיו והנאתו הפרטית הבהמית, כבר הוכן לנו בה מראש בעזרת ה' הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה לעלות משפלות הפרט אל רוממות הכלל (עולת ראה ח"א, עמ' ססא-ססה).

ומשום כך צריך האדם מישראל לכוון בעת עיסוקו בצרכי גופו שדבר זה יעשה לצורך בנין הכלל, ובזה ביאר הרב סדר ברכת המזון:

על כן ראוי לאיש הישראלי להכיר ערך מזונו הפרטי, שהוא מניח בזה אבן אחת בבנין העולם היותר כללי היותר, קדוש ונשגב, ומה מאד תרומם נפשו וידע כי הוא יושב אל השולחן אשר לפני ה' (שם).

מכל האמור נבין, שכל חיזוק גוף של יחיד כשהוא מקושר עם הכלל הרי הוא עוסק בעליית נשמה. 'ביחס לחיבורו של כל יחיד עם כללות האומה, כל אחד מישראל הוא צדיק וקדוש'.

דוגמא לדבר הוא גדעון, שעל פי דבר הזוהר (ח"א, דף רנד ע"ב) לא היה צדיק ולא בן צדיק, והיה חובט חיטים בגת להניס מפני מדין (שופטים ו, יא) וכינהו המלאך 'גיבור החיל'. יחד עם זאת, לימד סנגוריה על ישראל: "אם צדיקים היו אבותינו - יעשה לנו בזכותם, ואם רשעים היו - כשם שעשה להם נפלאותיו חינם כן יעשה לנו" (רש"י שם, יב-יג). ואמר לו המלאך: "לך בכוחך זה והושעת את ישראל מכף מדין" ופרש"י בשם התנחומא: "בכוחך זה שלימדת סנגוריא על בני".

זוהי כוונת הרב בשבח ההתעמלות. שני פנים לחיזוק האומה: הצד הפנימי מתעלה ע"י שירות ותשבחות, ע"י עיסוק בתורה ובפנימיותה, ואילו הצד החיצון מתעלה ע"י שהיחידים מחזקים את גופם, אך לא לטובתם האישית אלא למען האומה, וכך מתעלת האומה על כל חלקיה. וכדברי ההבטחה האלקית:

"ואולך אתכם קוממיות" - כשתי קומות של אדם הראשון, כי הגוף והנשמה יחד הם קומה שלימה גשמית ורוחנית... על כן הוקבע

בשמירת חוקיו שהקב"ה מוליך אותנו קוממיות (עולת ראייה ח"א עמ' רמב).

ועיין בהרחבה בנצח ישראל למהר"ל מפראג (פרק נא), שהרחיב במחלוקת התנאים מה הייתה קומתו של אדם הראשון, וכתב שמאה הוא מספר של שלימות, ומאתיים היא שלימות כפולה - שלימות הגוף ושלימות הנפש ונחתום בדברי הרב:

הגיע הזמן לפרסם בעולם שהקדש, האידיאליות העליונה, הראויה להיות נכספת מכל צדיקים, מכל ברי לב, הוא יונק מהחול, כמו שהצומח יונק מהדומם, וכמו שהחי והאדם ניזון ממה שהוא למטה ממדרגתו בהויה. ואז יבא התור בעולם, שרוח הקדש ושאירת הקדש יהיו הגורמים האדירים לבנין העולם ושכלולו, ויסור אז מהעולם אותו המצב של המארה העתיקה הרובצת עליו, המתבטאת במאמר הפילוסופי-המוסרי של החסיד בעל חובת הלבבות 'שכל מה שירבה הישוב תיקון מוסיף השכל חורבן', ויהיו השכל וישוב העולם הולכים בהדדיות גמורה, 'ויהי כבוד ה' לעולם וישמח ה' במעשיו' (מאמרי הראי"ה ב, עמ' 406).

משמעות חדשה למושג ה'התעמלות'

לאחרונה מצאתי רעיון נוסף בכוונת הרב זצ"ל, אמנם רעיון מחודש אך יש לו סימוכין בכתבים שנתפרסמו בתקופה ההיא. הדברים נכתבו בספרו של ד"ר יהושע בארי שכתב סדרה של ספרים (חמשה כרכים) כעבודת דוקטורט על כתבי הרב קוק זצ"ל ב'שיבה יוניברסיטי' בניו-יורק. בארי סוקר את כתבי התקופה, דברי המלעיגים ודברי המסנגרים, ומראה בעליל איך זייפו וסילפו את דברי הרב באורות. אחרי עיון במסה מתברר שאין בה שום רמז לענין ה'כדור-רגל' או 'שחוק הפאטבאל', והכל הוא הוספה זדונית של המעלילים שפרשו כך את המושג 'התעמלות'.

נשים לב שמסה זו עוסקת בפרשה היסטורית בימי המלך דוד, כאשר התנהל מאבק בין דוד ליורשי המלך שאול. במאמר מוזכרים כמה ציטטות המתייחסות למאבק זה. בעיקר הוא מזכיר את המפגש בין צבא דוד

בפיקודו של יואב, לבין צבא ישראל בפיקודו של אבנר. כאשר אבנר הציע "ישחקו הנערים לפנינו" ונענה ע"י יואב "ישחקו" (שמואל ב' ב, יד), היו אלה משחקי מלחמה קרב פנים אל פנים שתוצאותיו היו אימות; שלש מאות ושמונים הרוגים. למקרא פסוקים אלו עולה שאלה - מה להם ולענין ההתעמלות שבאה לחזק שרירי הגוף? ועוד, מדוע ראה הרב בהתעמלות 'עבודת קודש המעלה את השכינה מעלה מעלה'?

מסקנתו של ד"ר בארי היא שמושג ההתעמלות שבספר אורות אינו במשמעות השכיחה בימינו, תרגילי ספורט לחיזוק הגוף, משחקים להנאה עצמית או דרך של בילוי הנהוג כיום - היו אלו 'מאמצים לשם הכלל', הכנות מצד צעירי המושבות לקחת את ההגנה של הישובים בארץ ישראל לידיהם, להגן עליהם מפני התקפות הערבים ולא להסתמך על השלטונות, יהיו אלו התורכים או האנגלים.

לדוגמא, הוא מביא מכתביו של הסופר הרחובותי משה סמילנסקי [ובאותה תקופה הרב היה מגיע לפוש במושבה רחובות], המספר כך:

קרוב מאד וחביב מאד היה הרב ז"ל... אל בני המושבה רחובות, וביחוד אל הנוער שלה, שעליו נחשב אז גם כותב הטורים האלה. בקיץ, בימי בציר הענבים, היה בא אל מושבתנו לנוח ולטעום מענביה הטעימים... הוא גר בדירה עניה מאד, הסתפק בקב חרובים ובענבים. אנחנו הצעירים היינו משתדלים להביא לו ממיטב ענבינו, ולא ע"מ להביא לו ענבים היינו דופקים על דלתותיו, כי אם גם כדי להקשיב לדבריו... והוא לא חס על הדברים. הוא היה נואם לפנינו ארוכות, והוא היה חביב לנו ויקר לנו, ודבריו חדרו תמיד אל לבנו. אנחנו אהבנו אותו, ומתחרים היינו זה עם זה בשימוש כבוד לרב.

הוא ביקש לדעת ולהכיר את חיינו. הוא ביקש לראות את נוטר הכרמים בלילות. לפעמים היינו מביאים אותו בלילה עם חשיכה, אל סוכותינו בכרמים... ויש שבאנו להעירו משנתו ולהביאו אל הכרם להראותו את המלאכה, לא אחת היה מייסר אותנו בדבריו על אשר לא שמרנו ולא דקדקנו במנהגי אבות... כייסר אב את בניו יסרנו, בחיבה, ברוך ובנועם. הוא היה קרוב בלבו אל

תנועת העבודה החדשה. וכל איש החי על יגיע כפיו, ממש היה יקר בעיניו. תנועת 'השומר' לקחה את לבו שבי, וילך לראות את השומרים בעיניו ממש בעמדם על משמרותיהם הקשות ביותר, בגליל, וגם יצא פעם לרכב על סוס לבוש כשומר (מ' סמילנסקי, "הרב", ההד, שנה יא חוברת ב, כו).

הצבא הישראלי המכונה היום צבא ההגנה לישראל, יצא לאויר העולם לאחר חבלי לידה מתמשכים. תחילתו בשנת תרס"ז, בהקמת ארגון 'החורש'. בשנת תרס"ח הוקם ארגון 'בר כוכבא', ושנה לאחר מכן, בשנת תרס"ט, הוקם ארגון 'השומר'. בתקנון של ארגונים אלו נוסד המושג 'התעמלות', כצופן סודי לפעילות הביטחונית של הימים ההם. והרי סעיפים אחדים מתכנית 'החורש', שהיה הראשון להקמת ארגונים ביטחוניים בשנת תרס"ז:

הנחות. בין כל העבודות, הנחוצות להשגת מטרתנו בארץ, צריכה האיכרות לתפוס מקום בראש, כי האדמה היא היסוד של המדינה.

המסקנה, הצגנו לנו למטרה: לפתח בארצנו אלמנט של פועלים - פלחים, בריאים בגופם וברוחם.

האמצעים. להנהיג בין החברים התעמלות, וללמד אותם לאחוז בנשק, למען פתח בהם את הרגש והכישרון של הגנה עצמית (הפועל הצעיר, תרס"ט).

הנה כי כן, המונח 'התעמלות' אינו כינוי לתרגילי כושר, אלא הכנה והכשרת גוף צבאי שלקח על עצמו להגן על הישובים מפני הפורעים הערביים. הדבר חוזר על עצמו בהקמת ארגון 'השומר'. גם שם נכתב שהמטרה היא "לפתח בארצנו אלמנט של שומרים יהודים הראויים לעבודה זו", והאמצעים הם:

להכין ולהכשיר במושבות והחוות את התנאים הדרושים להתפתחות אלמנט שכזה, ע"י רכישת מכשירי התעמלות, לימוד הרכיבה על סוס, לימוד התעמלות והשתמשות בנשק.

בשנת תר"פ נתקבלה החלטה על פירוק ארגון 'השומר' ועל הקמת ארגון 'ההגנה', ומונח ההתעמלות החל רווח יותר בימים ההם. אנו קוראים בתקנות יסוד הקיבוץ עין חרוד משנת תרפ"ד:

הקיבוץ דואג לכשרון ויכולת התעמלות עצמית של כל החברים והחברות.

הקיבוץ נמצא ברשות ההסתדרות ובמשמעת מוסדותיה המרכזיים, לעבודה ולהתעמלות.

וכיצד פרשו את המושג הזה בארגון ההגנה? אריה פיאלקוב, עורך ספר 'דברים' מאת יצחק טבנקין, מביא את התקנות הנ"ל בנספחות (כרך א, עמ' 489), ומפרש: "ההתעמלות היא שם סתר להגנה".

הסופר אורי ברנר, בספרו 'הקיבוץ המאוחד בהגנה' (עמ' 9), מצטט את המשפט הנ"ל ומפרש: "ההתעמלות - שם הסוואה לפעילות הגנתית, בלתי ליגאלית, שהיה מקובל אז". הוא מוסיף שמונח זה מופיע שוב בהחלטות המועצה הרחבה השלישית של קיבוץ עין חרוד, ושם בהחלטה 6 נאמר:

מתוך הערכת המצב בארץ, ולקראת מפעלי ההתיישבות וכיבוש, מגישה המועצה אל מזכירות הקיבוץ, להגביר בתוך מסגרת ההסתדרות, ובקשר עם המוסדות המתאימים, את ארגון יכולת ההתעמלות של החברים והחברות בקיבוץ.

ביסודות ותקנות הקיבוץ המאוחד משנת תרפ"ז נאמר:

הקיבוץ הינו חלק להסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י, ונמצא לרשותה ולמשמעת מוסדותיה המסומנים לעבודה, להתיישבות ולהגנה.

הסופר אורי ברנר מעיר, שלראשונה הוחלפה מילת הסוואה 'התעמלות' במילה 'הגנה'.

הרב זצ"ל היה מעורה בסידורי בטחון, וכך כתב לוועד המושבה רחובות בשנת תרע"ב:

הנה שמעתי שהשמירה של המושבה נמסרה כולה לידי ישראל,
ועצם הדבר משמח הוא את לבבי (אגרות הראי"ה ח"ב, שצה).

וממשיך :

אבל עם זה אני מוצא לי לחוב קדוש להעיר את כבוד הועד,
להתנות עם השומרים, שמהלך השמירה בשבת ויו"ט מוכרח
להיות בלי חילול קדושת הימים הקדושים.

ובשנת תרע"ג (ט"ו באב) הוא כותב שוב :

ממעמקי לבבי אדבר דברי אלה, ע"ד השמירה. הנה לא נכחד
מכבוד הועד, שהנני מחזיק בעיקר המגמה של שמירה עברית...
אבל חלילה חולין הוא לנו, שיחד עם השמירה העברית נעשה
חילול שבת וימים טובים לדבר של הפקר (ח"ב, תקעב).

עניני ההגנה העסיקו מאד את הרב, עיין אגרות ח"א קמז, ריז, ריח, ובאגרות
ח"ב קנ. בספר תולדות ההגנה מספרים על מעורבותו של הרב בעניני
הביטחון ועל מגעיו עם ראשי הארגון, ביחס לאימונים ועל האפשרות
שתלמידי ישיבה יצטרפו לאימונים, ובתנאי שלא יעשו אימונים בשבתות.
אף שהסבירו לו שבשבת הדבר ניתן להיעשות ביתר קלות, כיון שאז
משתמשים במסוה של תרגילי ספורט, עפ"י דרישתו נקבע שהאימונים
לבחורי הישיבות לא יעשו בשבת. מכאן נבין על מה יצא הקצף :

ע"י כך תאפשרו גם להמון ולנוער החרדי (כלומר ילדי הת"ת -
המערכת) לטפל בגופם להבראת העם הכללית (במילים אחרות,
להשתתף במשחק כדור הרגל - המערכת). האם לא די לו לרב
הזה במה שהוא מבכר את החינוך המזרחי על פני החינוך הישן
ומשתתף תמיד בהבחינות ומסייע להם, אלא שהוא רוצה עוד
לסחוב את בנינו ובנותינו אל הספורט ואל הפריצות של הכדורגל,
להוציא את הילדים מבית חייהם, אשר אנו שומרים עליהם כבבת
עינינו שלא יתערבו בגויים ולא ילמדו ממעשיהם; לנתק אותם
מעל הגמרא ולהוליכם לעברי פי פחת אל הספורט ואל כדור
הרגל. על דבר האחרון זה מוכרחים אנו לומר בפה מלא להרב הזה:
לא ולא! בנינו לא ניתן לך, הדבר ממך והלאה, אנו נוסיק

להגן בחרוף נפש על נשמות ילדינו ולא ניתן להם לתעות בהבלי שוא, בשיטת קדושת הספורט וכדומה. טועה הוא הרב הזה בכלל אם חושב הוא שיש לו איזה השפעה על הנוער החרדי באופן ישר. הנוער החרדי אינו נשמע לו ומכל שכן שאבות הנוער החרדי אינם זקוקים לו. אבל יראה נא העולם כולו את רצונו של הרב הזה, מה הוא רוצה לעשות מירושלם ועד אנה רוצה הוא להוליך את ילדי עיה"ק.

יראו נא חרדי העולם, את הסכנה הנשקפה לעתיד עה"ק משיטותיו של רב זה, אולי יחוסו חרדי העולם על עיר הקודש אולי ירחמו (קול ישראל, ז מרחשון תרפ"ז, גליון ג' 1).

כך גם יצאו באזהרה חמורה:

בכח תוה"ק הננו אוסרים איסור גמור וחמור על כל אדם מישראל ללכת לראות משחק זה של כדורגל. וחובה קדושה מוטלת על האבות והאמהות, להזהיר בניהם ובנותיהם, ולהשגיח עליהם בעינא פקיחא, שלא ייראו ולא ימצאו במשחק תעתועים זה. ויסורו נא מעל המגרשים האלה לבלתי קרוב אליהם, פן יסופו ח"ו בעוון פלילי זה.

ומכאן החשש כנראה מאלה שמחזקים את גופם לצורך בנין הארץ:

בעוונותינו הרבים נמצאים תועים החושבים שתעתועים כאלה נחוצה לנו לבנין האומה וארצה, אולם כל המאמין בדברי תוה"ק יודע שלא בחיל ולא בכח אנושי נושע, כי אם ע"י התחזקות והתגברות בתורה ובעבודת ה' תבוא הגאולה המקווה בעז"ה. והמחשבה שהגאולה העתידה תהיה ע"י כח ועוצם יד וגבורה גופנית, היא מחשבת מינות ר"ל, אשר מקורה בדעה משובשת ע"י ספרים חיצוניים. מלך חפץ בחיים אינו חפץ ברשעים שבחיייהם קרואים מתים.

הנה כי כן, ההתנגדות למשחקי הספורט התפשטה גם להתחזקות הגוף לצורך בנין הארץ, לאימוני הנשק ול'התעמלות'.

כך מסופר שאמר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל אודות שתי הגישות שרווחו

בין ההיסטוריונים, המאמינים והרחוקים. הרב יצחק אייזיק הלוי, בעל דורות ראשונים, מציג את חיילי בר כוכבא כתלמידי חכמים שרבים רבי עקיבא וכל מלחמתם סביב ערכים רוחניים, וגבורה גופנית הייתה רחוקה מהם. מאידך, היה היסטוריון אחר, שאינו שומר תורה ומצוות, שתיאר את תלמידי ר"ע כחיילי בר כוכבא שנפלו בקרב. ואמר הרצב"י ששני הצדדים החטיאו את האמת והגזימו, שכן תלמידי ר"ע אכן היו צדיקים וחסידים, וחיילי בר כוכבא הצטיינו בגבורה גופנית, ולמרות זאת אין בזה סתירה. מדרגתם הרוחנית של בני העם היהודי, איננה מחייבת התעלמות מחיי הגוף וגבורה גופנית, כשם שאברהם חניך את חניכיו לאמונה, ואעפ"כ ידע לציידם לקראת מלחמה על מעצמות.

הרי לנו החשש הגדול של אנשי ירושלים, שמא רעיון ההגנה יתפתח ויפרוץ את חומות הישיבה, ילהיב את הצורבים וירוקן את הישיבות.

מעתה, מקבל פרק זה באורות משמעות שונה לגמרי, ומובן מה ענין מלחמת יואב ואבנר להתעמלות, שהרי באימוני מלחמה וקרבות פנים אל פנים היו שם, בבנין הצבא הישראלי [אף ששם שגו וטעו] - ותהליך זה חוזר על עצמו בימינו, כהכנות לבנין מדינה והקמת צבא ישראלי.

כך, בלשון מליצית, מתאר המחבר הנ"ל את מה שראה הרב בכרמי רחובות, ובהמשך לזה כתב את הפרק הנ"ל בספר אורות:

ונתאר לנו לרגעים:

הראי"ה קוק, יושב על מרומי סוכת השומרים, המוקפת בכרמי המושבה רחובות. לפניו נשקפים מרחבי נוף קדומים.

הוא הזמן ע"י אנשי 'השומר' ו'הנערים', כדי לצפות ב'שיעור' מיוחד של 'התעמלות', דבר שלא ראה כמותו בגולה. צעירים מתאמנים בתרגילים גופניים שונים, הם לומדים דרכי התגוננות עצמית, מפני אויב. וה'שיעור' החל: שנים שנים ניצבים הנערים, פנים אל פנים, בידיהם כלים מכלים שונים. האות ניתן, המאבק החל. אחדים תוקפים; אחדים מתגוננים, הם נאבקים, מתגוששים, נופלים וקמים, תוקפים ונסוגים, אצים ורצים, קוראים קריאות רמות, הכל גועש כמרקחה.

והראי"ה נרגש ונסער למראה המחזה המתרחש לנגד עיניו, ומתפלל בלחש, שהקב"ה ישמור עליהם, ושלא ינזקו חלילה.

עיניו הצמאות משוטטות סביב. הוא רוצה לראות ולקלוט הכל. לעיני רוחו עובר גם הנוף ההיסטורי שלנו, האם אכן היה בתולדותינו כמראה הזה? ואכן; כן, הנה הנם, הנה אבנר, הנה יואב, הנה הנערים, והנה גם דוד המנצח.

ומראה העינים, משתלב ונשזר במראות החזון, שצפים, עולים, ונגוזים, חליפות, לעיני רוחו.

מראות מהעבר המפואר, ההווה התובע מאמצים, והעתיד המזהיר והמקווה, כולם נשזרו אלו בתוך אלו ונתמזגו, עד כי לא נודע ולא ניכר, מה מציאות ומה חלום.

ואלה הצעירים שלפניו, הרי הם הם חוטרים מגזע ישי, ונצרים משרשיו.

ומעמקי לבו, המלא על כל גדותיו, רגשות אהבה לבני ישראל, פורצת הקריאה: 'הרי זאת עבודת קודש!' ועוד יבואו ימים, אשר ישירו עליה 'שירות ותשבחות' כמו ששר 'דוד מלך ישראל בספר תהילים'.

מסתבר, כי מסה זו על 'התעמלות', נוצרה ונרקמה בהשראת חזון גדול: חזון חידוש מלכות ישראל. והדברים הועלו על הכתב תוך התרגשות רבה גדולה כל כך, עד כי טעה פעמיים בהבאת ציטוטים מן התנ"ך, אעפ"י שידע בע"פ את כולו. ומאותה סיבה, יש במסה כמה משפטים החוזרים על אותו רעיון, בניסוחים שונים.

אמנם, לאחר זמן מה, כשהוא שב להתבונן אל המציאות, הוא ראה מיד: 'חסרונות במהלך החיים של עוסקים באמוץ הגופני ובכל החיזוקים הארציים שבישראל', והוא רצה להתנחם בהנחה, שחסרונות אלה הם תוצאה של הגלות הטמאה, והם הובאו לארץ ע"י העולים שבאו מחו"ל, וכי יש תקוה שהארץ תטהר אותם, אבל לפי שעה אין להתעלם מעצם קיומם של החסרונות, והוא רואה

לנכון להתריע עליהם, ולהזהיר מפניהם, כבר בראשית הדרך.*

ומובא בספר מתוך התורה הגואלת:

הרב שבתי שמואלי זכרונו לברכה, נולד בשנת תרס"ב, באיזור גרודנה שבפולין. בצעירותו למד בישיבתו של הגאון ר' שמעון שקופ זצ"ל בגרודנא.

שם החל לרקום את חלומו לעלות לארץ ישראל, והחל חוסך פרוטה ועוד פרוטה מפיתו ממש, כדי שיוכל לעלות אל הארץ, אליה כלתה ונכספה נפשו.

אחר כך עבר ללמוד בישיבתו של מרן החפץ חיים זצ"ל בראדין. שם בנה וחזק את שאיפתו לעלות לארץ. הוא סיפר לי, שהייתה תקופה שרצו לגייס את בחורי הישיבה שם, לצבא הפולני (או הרוסי). היתה חרדה נוראה. החפץ חיים, כינס את הישיבה, בזמן סעודה שלישית, ועוד פעם אחת, ואמר: אנחנו מצפים כל הזמן לביאת המשיח. מלך המשיח. הדברים האלה, הם לא רק חלומות פורחים, אלא מציאות ממשית, בארץ ממש. צריך להבין, שעוד מעט, תהיה לנו מדינה שלנו בארץ ישראל. ומדינה צריכה שיהיה לה צבא ומשטרה. מי יקים את הצבא הזה? אם יתברר שאתם צריכים להתגייס לצבא של הגויים, צריך להתבונן בזה, במבט של אמונה גדולה במסובב הסיבות, הקב"ה. ובודאי, שאם ייוצר מצב כזה, אין ספק, שהוא בשביל, שאתם תזכו להיות אלה, שיבנו את הצבא שלנו ואת המשטרה שלנו, בארץ ישראל. (דברים בסגנון זה, שמעתי גם מפיו של מו"ר, הגאון הרב אברהם הלל גולדברג שליט"א, מרא דאתרא של מקום הולדתי וגידולי - כפר פינס. גם הוא - ילחטו"א - למד באותה עת אצל החפץ חיים זצ"ל, בראדין.)

וזכורני, כאשר למדתי בישיבת ראדין בשנת תרפ"ב, יצאה פעם גזירת מלכות להתייצב לשירות צבאי לתקופה של ששה שבועות,

* דבריו של היושע בארי יפים ומושכים, אך לא יצאו מגדר השערה. הרב זצ"ל עצמו ותלמידיו הגדולים הסבירו אחרת את משמעות הפיסקה. ועוד, שמקורה של הפיסקה באורות פנקסים שכתב לעצמו מבלי שכיוון להוציאם לאור (אלמלא לחץ בנו ותלמידיו), ומדוע לו לכתוב לעצמו בקודים מחתרתיים! ועוד, על "ההתעמלות הגופית" כתב הרב כבר בהיותו בבוויסק, לפני שעלה לארץ (ראה לנבוכי הדור, פרק מא, ועוד). כך או כך, ראויים הם הדברים לרב זצ"ל ונאה לאומרם.

ומרן החפץ חיים זצ"ל, דרש אז בפני התלמידים בשבת קדש בביתו בין מנחה למעריב על נושא זה. בין השאר אמר: לכאורה, הרי כולנו מאמינים ומצפים לביאת המשיח, וכידוע לפי חז"ל תהיינה מלחמות ובאחרונה מלחמת 'גוג ומגוג', ואנו מצווים כולנו ללחום נגדו ולקיים את הצו 'ללמד את בני יהודה קשת', ולפי זה מוטל על כולנו ללמוד את מלאכת הנשק (בלשונו הקדוש 'ביקסל'), אולם מסיבות הגלות לא קיימנו את הצו. מה עשה מסובב הסיבות ב"ה, הוציא צו גיוס בגזירת המלכות לששה שבועות, וזה רק למען ישראל ובשבילנו זה מספיק (מתוך התורה הגואלת, הרב אביהוא שוורץ. ח"ד עמ' רכג).

לאחר כל זאת, נבין את דברי הרב באורות המלחמה (ב):

אנו מסתכלים בדורות ראשונים, המסופרים בתורה, בנביאים ובכתובים, אותם הדורות שהיו עסוקים במלחמה, והם הם הגדולים שאנו מתייחסים אליהם בידידות וגדולת קודש.

אכן, גדולי ישראל אלו היו גיבורים ואנשי מלחמה, נערצים הן עלינו ומשמשים לנו נושא לחיקוי. גבורתם לא היתה גבורת הגוף, המניע למלחמתם הייתה גבורת הרוח - "הזיק הנשמתי הוא היסוד". התגייסותם למלחמה הייתה למען אידיאל מוסרי, למען קיום האומה הישראלית:

מלחמת קיומם, קיום האומה, מלחמת ה' הייתה בהכרח פנימית. עיזים היו ברוחם, וידעו גם בעומק החשך לבחור בטוב ולסור מן הרע.

ועל כן אין כל חסרון בגבורת הגוף שלהם. וכמ"ש הרמב"ם בהלכות מלכים (ט, י): "וידע שעל יחוד ה' הוא עושה מלחמה", ומסיים שם, "וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד, ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה... כי מלחמות ה' אדוני נלחם...". [וראה

תוספת מדברי בעל 'אם הבנים שמחה' - במילואים שבסוף הספר]